

JOHN LOCKE VE EĞİTİM

Mustafa CİHAN*

Özet: John Locke, bir çok konuda olduğu gibi, eğitim konusunda da son derece önemli düşünceler ileri sürmüştür. Locke, kendi felsefi sistemine de bağlı kalarak bilginin zihinden değil, duyum ve deneyimlerden kazanıldığını kabul eder. Buna göre eğitimde, somut, pratik ve empirik olana yönelme esas olmalıdır. Bu bağlamda eğitimin amacı, deneyimin öğrenilmesi ve bu sayede mutluluğun gerçekleştirilmesi olmalıdır. Locke'a göre bunu elde etmenin yolu ise sağlıklı ve sağlam bir bedene ve zihne sahip olmakla mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Teorisi, Eğitim, Empirizm, Realizm.

Aydınlanma felsefesinin kurucularından olan J.Locke, filozof kimliği ile pek çok konuda olduğu gibi eğitim konusunda da bir takım görüşler ileri sürmüştü, hatta bu konuda doğrudan ya da dolaylı eserler yazmış bir filozoftur. Locke, ortaya koyduğu düşünceleri ile klasik Aydınlanma'ya özgü olan temaları ön plana çıkaran birisidir. Ona göre de birey özgür olmalı; akıl, hayatın kılavuzu yapılmalı, kültürün her alanında bilimde, dinde, devlette ve eğitimde gelenek ve otoritenin her türlüşünden kurtulmalıdır(Gökberk,1990: 330). Bu yaklaşımların sonucunda Locke, politik açıdan özgürlüğün ön plana alınmasını, dinin akla uygun olmasını, eğitimde ise yararlı ve doğal olanın tercih edilmesini savunmuştur. Nitekim onun temel mesajı; “ uzlaşım, âdet ve otoriteyi körü körüne izlemeyin. Olgulara yönelin ve kendi başınıza düşünerek, kendiniz karar verin.” olmuştur (Magee, 2000: 117).

Locke, modern felsefenin genel eğilimine de uygun olarak felsefesinde öncelikle insan bilgisinin kaynağı sorununu ele almış ve bu konuda önceliği deneyime vermiştir. Hatta bilginin kaynağı konusunda önceliği insan zihnine verenleri de eleştirmiştir. Çünkü ona göre, insan zihni doğuştan boş bir levha (tabula rasa) gibidir. İnsan, bilgi adına elde ettiği bütün kazanımları sonradan deneyim yoluyla elde etmiştir (Locke, 1992: 85-86). Nitekim ona göre, eğer insanlar gerçek bilgiyi başkalarından öğrenmekle kalmayıp, kendileri de araştırma zahmetine katlansalardı, bu bilgiyi kendi doğal yetileri ile dışarıdaki varlıklardan kolayca elde edebileceklerini anlayacaklardı. (Locke, 1992:82-83) Yine insanlar, örneğin çocukların davranışları gözlemlenecek olursa, onların düşüncelerinin deneyimleriyle birlikte nasıl oluştuğu, geliştiği ve sayı olarak nasıl arttığı rahat bir şekilde görülebilecektir. Bu yüzden insanın dikkati öncelikli olarak dışarıya yönelik olmalıdır(Copleston, 1998: 85).

Buna göre Locke, insan zihninin doğuştan boş olduğunu ve bütün bilgilerin dışarıdan gelen bir takım etkilerin sonucu oluştuğunu düşünmekteydi.

* Y.Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi, K.Karabekir Eğitim Fakültesi, OÖSAE-Felsefe Grubu Eğitimi ABD

İşte bu şekilde bir bilgi görüşüne sahip olan Locke'un eğitim konusunda teklif edeceği şeyler, kuşkusuz Sokrates veya Descartes gibi doğuştan insan ruhunda saklı bir takım doğruların olduğunu düşünen filozofların teklif edeceği eğitim anlayışlarından farklı olacaktır (Arslan, 1999: 245). Nitekim empirist geleneğe sıkı bir bağlılığı olan Locke, eğitimde bireye kazandırılacak bilgi ve becerilerinin sonradan elde edilen yeni ve yararlı buluşlardan ibaret olduğunu düşünmüştür.

Çalışma ve araştırmalarının ağırlık merkezi her zaman için insan olan Locke, çekişme ve anlaşmazlıklarla yüklü olan metafizik soru ve sorunlardan elden geldiği kadar uzak kalmak ister. Onun istediği temel şey, bir dünya görüşü oluşturmak değil, yaşama yol gösterip şekil verebilecek olan bir hayat anlayışı oluşturmaktır (Gökberk,1990: 331). Locke, böyle bir yaşamı oluşturmada ise, eğitimin önemli bir rol oynadığına inanmaktadır.

Şüphesiz eğitim alanına giren konularda, sistemli, tutarlı görüşleri olacak olan filozofların bu görüşlerinin genel dünya görüşlerinden etkilenmemesi mümkün değildir. Yani filozofların eğitime ilişkin problemlere getirdikleri çözümler, genel anlamdaki felsefi tutumları ile ilişkilidir. Bu bağlamda insana verilmesi gereken değerli bilgi olarak, gözlem ve deneye dayanan doğa ve insan bilgisini teklif eden Locke(Arslan,1999: 249-250), empirik yöntemden hareketle eğitim konusunu kavramaya çalışmıştır. Nitekim Locke, ruh üzerine yapılan kısır metafizik tartışmalardan ve gereksiz aşkın araştırmalardan, özlerden ve benzeri şeylerden ziyade, dikkatleri sınırlı da olsa insanın ulaşabileceği şeylere çekmiştir (Bilhan, 1991: 147). Onun, bu yaklaşımının temelinde yatan gerçek ise, insanın yaşam deneyimlerine dikkatin çekilmesidir. Başka bir deyişle eğitim aracılığıyla insanın daha çok somut, empirik ve pratik olana yönlendirilmesidir.

Locke, eğitim konusundaki düşüncelerini yoğun bir şekilde ele aldığı "Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler" (Some Thoughts Concerning Education) adlı çalışmasında, başarılı bir insan yetiştirmek için eğitimde uyulması gereken teorik ve pratik ilkelerin neler olması gerektiği konusunda düşüncelerini ortaya koymaya çalışır. Ayrıca o, zihin ve bedeni bozmayan ve bunları sağlam ve sağlıklı yapan doğal ve yaralı bir eğitimin amaçlarını da göstermeyi hedefler (Cranston, 1965: 147-148).

İnsan yetiştirme sanatında ahlak, zihin ve beden eğitimini birleştirmek suretiyle başarı sağlanabileceğine inanan (Sena,1976 :302) Locke açısından, eğitimde önemli olan pasif öğrenmeler değil, her zaman için aktif tecrübe edinmelerdir. O, bu amaçla her çeşit beden eğitime fazlaca önem verir. Nitekim ona göre, sağlam bir kafa, ancak sağlam bir bedende bulunur (Locke, 1963: 6). Locke için bu söz, dünyada bir mutluluk aşamasının kısa fakat tam bir tanımlamasıdır. Çünkü hem zihin (kafa) hem de beden sağlığına sahip olan biri için, yaşadığı dünyada isteyeceği pek az şey kalır. Bu arada bu iki alandaki sağlamlıktan sadece herhangi birini isteyen bir kişi, başka herhangi bir şeye çok az sahip olacaktır (Locke, 1963: 6). Buna göre Locke, zihnin sağlıklı bir şekilde

işleyebilmesinin yolunu, sağlıklı bir bedene sahip olmakta görür. Zira beden sağlığı yerinde olmayan birisinin sağlıklı bir şekilde düşünmesi zordur.

Zihnin doğuştan boş olduğunu kabul eden Locke'a göre, eğitimin amacı, deneyimin öğrenilmesi ve bunun sonucunda mutluluğun gerçekleştirilmesidir. Bunun yerine getirilmesi, sağlıklı bir beden ve duyu organlarına sahip olmaya bağlıdır (Thilly,1995: 367). Bu bağlamda Locke açısından, genellikle insanın mutluluğu ve hatta kaderi kendisinden kaynaklanmaktadır. Zira zihnine makul bir şekilde yol göstermesini bilmeyen bir insan asla doğru yolu bulamaz.

Öte yandan Locke, insanların zihinlerini bilgiyle donatıp, eğitim için gerekli olan yararı bize sağlama işini, akıl ve duyu algısının birlikte çalışmasına bağlar. Çünkü ona göre, "bu iki yeti birbirine hizmet ederek çalışacak olursa, yani eğer duyu yetisi akıl için duyulur varlıklara ait ideaları ve düşünmenin malzemesini sağlarsa; öte yandan akıl da duyu yetisine rehberlik eder, varlıkların duyu algısıyla elde edilen kopyalarını düzenler ve onlardan hareketle yeni kopyaları oluşturursa, her şeye gücü yeten zihnin kendi içine yönelme ve düşünme ile kavrayamayacağı kadar karmaşık, gizli ve anlamsız bir şey kalmaz"(Locke, 1963: 6). Böylece eğitim için gerekli olan bilginin kazanımında akıl ve duyu yetisinin birlikte ve birbirine yardım edecek şekilde çalışması gerekir. Ancak Locke için, "... duyuların yardımı ve hizmeti olmadığı takdirde akıl, panjurları kapatılmış bir pencerenin arkasında, karanlıkta çalışmakta olan bir işçinin gerçekleştirebileceğinden daha fazla bir başarı elde edemeyecektir"(Locke, 1997: 42).

Zihnine makul bir yol açamayan bir kişinin asla doğru yolu bulamayacağını belirten Locke, bedensel açıdan da zayıf güçsüz olan bir insanın da asla ilerleme kaydedemeyeceğini ifade eder. Bunun yanında, doğa tarafından zihinleri ve bedenleri güçlü ve sağlam bir biçimde donatılmış insanlar başkalarının desteğine ihtiyaç duymazlar. Sahip oldukları doğal güçleri ile çocukluktan yetişkin olana kadar ilerlerler ve mutlu yapılarının ayrıcalığı ile harikalar yaratabilirler (Locke, 1963: 6-7).

Bu bağlamda Locke açısından bilmek, görmek demektir ve böyle olunca başka birinin gözleri ile görebileceğimizi ve başka birinin görmesiyle bilebileceğimizi hayal etmek anlamsız olur. Çünkü başka birileri, gördüklerini çok açık bir biçimde tasvir etme yeteneğine sahip olsa bile bu durum değişmez. Bu yüzden biz olup bitenleri bizzat kendi gözlerimizle görmedikçe, diğerlerinin bize olup bitenleri anlatmaları bir şey ifade etmez. Yine Locke'da duyum (sensation) zihnin ilk hareket noktası olduğu için düşünceler ve bilgi duyularını gerçekleştirdiği algılardan elde edilir. Bunlar ise, özellikle çocuğun ilk yaşlarındaki düşüncelerinin oluşumunu hızlandıran etkenlerdir. Daha sonra çocuk bunları temaşa ederek, zihin işlemlerine girişir ve entellektüel düzeylere doğru ilerlemeye başlar(Bilhan, 1991: 147).

Eğitime realist açıdan yaklaşanlar, genellikle doğru bilgilerin elde edilmesinde tümevarım metodunu kullanırlar. Nitekim Locke'a göre de duyular ve algılama yoluyla her bir varlık hakkında gözlem, deney ve

araştırma yaparak doğru bilgi elde edilir. Böylece tümevarım gerçeğe ulaşmada en etkili bir akıl yürütme yolu olarak kabul edilir. Yani burada bilgi araştırma, deney ve gözlem ile elde edilebilmektedir(Sönmez, 1994: 96). Çünkü insan zihni doğuştan hiçbir bilgi ile donatılmadığından, çocuk ancak aktif bir şekilde deney, gözlem ve araştırmalar yaparak bilgi ve becerilerini artırabilir.

Locke, çocuk zihinlerinin “su” gibi kolay bir şekilde şu veya bu yöne yönlendirilebileceğini düşünür. Bu arada temelde durum böyle olmasına rağmen, asıl önemli olan çocuğun iç dünyasını geliştirmek olmalıdır, fakat dış görünüşü de asla ihmal edilmemelidir(Locke, 1963: 7-9). Bu amaçla Locke, çocuğa uygulamayı düşündüğü eğitim programına öncelikle beden sağlığını geliştirmenin yollarını göstermekle başlar.

Bu bağlamda Locke, bedenin sağlıklı, güçlü ve sağlam bir duruma getirilmesinde, bir takım yapılması gereken somut ve pratik şeylerin olduğunu kabul eder. Bunlar sırasıyla sağlık, sıcaklık, yüzme, hava, alışkanlıklar, giyim, içme, uyku, diet, ödül ve ceza...gibi konulardır. Bunlar ise, daha çok bedenin sağlıklı ve güçlü bir yapıya getirilmesi için gerekli olan şeyler olduğu gibi, dolaylı olarak insan zihninin de sağlıklı ve sağlam olmasını sağlayan şeylerdir.

Daha öncede belirttiğimiz gibi, Locke'un eğitimde somut ve pratik olan üzerinde bir ısrarı vardır. Kuralları, emirleri, ödülleri ve cezaları daha çok bu ısrar bakımından değerlendirir. Bu amaçla Locke, hekim yönünün de etkisinde kalarak, çocuğun eğitiminde bir takım tavsiyelerde bulunur (Clapp, 1967: 500). Örneğin sağlık konusunda Locke, çocuğun eğitimi için öncelikle onun sağlam bir bünyeye, yani hastalıklı olmayan bir bünyeye sahip olması gerektiğini düşünür. Çünkü ona göre, sağlıklı ve sağlam bir bünye (beden) zorluklarla mücadele için gereklidir. Yine sıcaklık bakımından çocukların yazın ve kışın ne giymeleri gerektiği konusunu özenle ele alır ve daha çok onların vücut sıcaklıklarını sürekli olarak dengede tutan elbiseleri tercih etmeleri gerektiğini düşünür (Locke, 1963: 7). Bunun yanında Locke, çocuğun alışkanlıklarına ve yapılması gereken bir takım şeylerine de dikkat çeker. İşte bunlar arasında, kışın ve yazın açık havada kalmaya dikkat etme, uyku düzenini sağlama, diet programına uyma, çok az ya da hiç ilaç kullanmama, yiyecek ve içeceklerin tüketiminde sade ve basit olma, elbiselerin rahat ve kullanışlı olması gibi.

Öte yandan Locke, çocuğun eğitimi ve öğretimi konusunu, açık ve pratik olmak koşuluyla, eşya (nesne) derslerinden başlatır. Bu nedenle o, laftan ibaret olan deyimlere, sözcüklere değil, doğaya ve eşyaya değer verilmesi gerektiğini düşünmektedir (Sena, 1976: 302). Bu amaçla Locke, nesne dersleri, oyunla öğrenme ve öğrencinin zihinsel etkinliklerinin artırılmasının önemini vurgular. Başka bir deyişle, yapılan çalışmalar tat alınacak bir etkinlik haline getirilerek yapılmalıdır(Thilly, 1995: 367). Locke, ilk eğitim ve iyi alışkanlıkların kazandırılmasında ebeveynlerin çocuklar üzerinde önemli rolleri olduğunu da kabul eder. Çünkü ona göre, ebeveynler sahip oldukları daha önceki tecrübelerini çocuklarına aktarmalıdır. Bu arada onlar, çocuklarını

yetiştirmede eğitime gerektiği zamanda gerektiği önemi vermelidirler(Clapp, 1967: 500-501).

Yine Locke, çocuğun eğitiminde ödül ve cezanın önemi üzerinde de durur. Örneğin o, karakteri bozduğu gerekçesiyle dayağın bir eğitim aracı olamayacağını belirtir(Locke, 1963: 60-61). Öte yandan eğitimde ödüllendirmeyi ise, son derece önemli bulur. Kurallara gelince, çocuk için kurallar az ve sınırlı olmalı, fakat bu az kurallara da çocuk uymalıdır. Yumuşak ya da sert davranma ayrıca onaylama ya da onaylamama yaklaşımları çocuğun kötü davranışlarını engellemede çok etkilidir. Öte yandan çocukların eğitiminde onlara eşlik eden ebeveynleri, çocukların doğal isteklerine imkan vermeli, onlara özgür ortamlar oluşturmalıdırlar (Clapp, 1967: 500-501). Yine çocuğun eğitiminde erdem (virtue) eğitimine de önem veren Locke, eğitim ve öğretimde erdem eğitimine mutlaka yer verilmesi gerektiğini düşünür. Ona göre, eğitim aracılığıyla alışkanlıklar erdem ile donatmalı, kişiliğin içine sabitlemeli ve çocuk ona karşı gerçek bir eğilim hissetmelidir. Böylece erdem eğitimi kazanmış bir kişi olarak çocuk, kendisine yakışmayan davranışları kesinlikle başkalarına yapmayacaktır(Locke;1963:59-60).

Bedenin alıştırma ve deneyimlerle güçlendirilmesi gerektiğini düşünün Locke, bunun için özel bir eğitimi daha çok tercih eder (Locke, 1963: 75). Bu amaçla o, öğretimde somut araçlar kullanılmasını ister. Yarara ve yaşam mücadelesine hazırlığı eğitimin esası kabul ettiği için, onun önerilerinde güzel sanatlara ve estetik zevke rastlanmaz (Sena, 1976: 302). Öğretimin amacını daha çok pratik yarar sağlamak olarak değerlendiren Locke, tarih, coğrafya, aritmetik, geometri, ahlak, hukuk, ve fizik gibi derslerin daha çok bu amaçla öğretilmesi gerektiğini düşünür. Yine ona göre, çocuk yeterince anadilini öğrendikten sonra, ancak diğer dilleri öğrenmelidir. Çocukları gramerin karmaşık kuralları ile yormamalı, çocuğu çok bilgili değil, sadece önemli ve gerekli bilgilere sahip birisi hali getirmenin yollarını aramalıdır. Öğretmen, çocuğa şiir ezberletme ve yazdırma alışkanlığı kazandırmamalı ve çocuğu bilim aşkı ile donatmalı, ona istediğini kendi kendine kazanabileceği bilincini vermelidir(Clapp, 1967: 501). Öte yandan, eğitimin toplumsal sonucunun da gözden kaçırılmaması gerektiğini düşünün Locke, eğitim görenlerin topluma yararlı birer insan olarak yetiştirilmeleri gerektiğini de düşünmektedir.(Thilly, 1995: 367)

Bu açıklamalar da gösteriyor ki Locke, eğitim konusunda üç temel yöne işaret etmektedir. Bunlardan birincisi, çocuğun kişisel açıdan yetenekleri, kapasitesi ve mizacı öğrenmeyi yönlendirme de kullanılmalı; ikincisi, zihinsel öğrenmeden önce, öncelikli olarak sağlam bir karakter gelişimi ve beden sağlığı olmalı; üçüncüsü, çocuklardaki doğal oyun, yüksek yetenekler ve neşeli mizaç mümkün olan her yerde öğrenme sürecine katmalı (Clapp, 1967: 501).

Böylece Locke'un, empirik metodolojiye de bağlı bir tavır ile insanın eğitimi konusunu kavramaya çalıştığını görüyoruz. O, eğitimin insan

başarısındaki etkisini bildiği için, iyi bir eğitimin nasıl yapılacağını kendince göstermektedir. Ancak onun bu konuda tamamen başarıya ulaştığını söylemek güçtür. Yine de Locke'un özellikle çocuğun eğitimi konusunda bir çok alternatif düşünceler ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Locke, eğitim konusundaki düşünceleriyle, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere, özellikle ülkesi İngiltere de uygulanan eğitim anlayışları üzerinde önemli etkiler bırakmıştır.

Abstract: John Locke put forward important ideas on education as well as in many other subjects. Depending on his philosophy, Locke admits the fact that knowledge is not acquired from the mind, but from sensations and experience. Therefore, it must be essential to reach the concrete, practical and empirical in education. For this reason, the purpose of education is to learn the experience and thus to realize happiness. For Locke, the proper way to obtain this is to have a sound body and mind.

Key- words: Epistemology, Education, Empiricism, Realism.

Kaynakça

- Arslan, Ahmet. **Felsefeye Giriş**, Vadi Yay., Ankara, 1999
- Bilhan, Saffet. **Eğitim Felsefesi**, A.Ü.Eğt.Fak.Yay., Ankara, 1991
- Copleston, Frederick. **Felsefe Tarihi**, (Çağdaş Felsefe:cilt:V),çev. Aziz Yardımlı, İdea Yay., İstanbul 1998
- Clapp, J.G."John Locke", **The Encyclopedia of Philosophy**, Ed.by P. Edwards,Vol.IV, NewYork, 1967
- Cranston, Maurice. **Locke on Politics, Religion, and Education**, Collier Books, New York, 1965
- Gökberk, Macit. **Felsefe Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990
- Locke, John. **İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme**, çev.V.Hacıkadıroğlu, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1992.
-, "Some Thoughts Concerning Education," **The Works of Locke**, Vol. IX, London , 1963.
-, **Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler**, çev.İsmail Çetin, Paradigma Yayınları., İstanbul, 1999
- Magee, Bryan. **Büyük Filozoflar** (Platon'dan Wittgentein'a Batı Felsefesi), çev.Ahmet Cevizci, Paradigma Yay. İstanbul 2000
- Sena, Cemil. **Filozoflar Ansiklopedisi**, Cilt 3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1976
- Sönmez, Veysel. **Eğitim Felsefesi**, PegemYay.,Ankara, 1994.
- Thilly, Frank. **Felsefe Tarihi**, çev.İbrahim Şener, Sistem Yay.,-İstanbul, 1995